

Teresa Drozdek-Małolepsza

Hazena i piłka ręczna kobiet w Polsce w latach 1925–1939

Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna 16/1, 11-28

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Teresa DROZDEK-MAŁOLEPSZA*

Hazena i piłka ręczna kobiet w Polsce w latach 1925–1939

Streszczenie

Początki hazeny kobiet w Polsce przypadają na połowę lat 20. XX w. Jej rozwój nastąpił w latach 1925–1937. Ważne znaczenie dla kształtowania się hazeny kobiet w Polsce miały takie uwarunkowania, jak: rozwój infrastruktury sportowej i kształcenia kadr, rozwój struktur organizacyjnych sportu kobiet oraz działalność polskich i okręgowych związków sportowych, zajmujących się grami sportowymi. Duży wpływ na podnoszenie poziomu sportowego miała organizacja mistrzostw Polski w hazenie oraz rozgrywki na szczeblu okręgowych związków sportowych. Hazena kobiet w Polsce rozwijała się dzięki kontaktom i współzawodnictwu sportowemu na szczeblu międzynarodowym i między państwowym. Godny podkreślenia jest fakt, iż hazena znalazła się w programie Światowych Igrzysk Kobiety. Reprezentacja Polski, obok zespołów Czechosłowacji i Jugosławii, należała do najlepszych na świecie. Działacze Polskiego Związku Piłki Ręcznej podjęli w 1937 r. uchwałę o zaniechaniu rozgrywek mistrzowskich w hazenie i wprowadzeniu w to miejsce piłki ręcznej dla kobiet.

Słowa kluczowe: sport kobiet, hazena, piłka ręczna, II Rzeczpospolita, Światowe Igrzyska Kobiety.

Wprowadzenie

Celem pracy jest przedstawienie hazeny i piłki ręcznej kobiet w Polsce w latach 1925–1939. Początki hazeny w Polsce datują się na połowę lat 20. XX w., a piłki ręcznej (siedmioosobowej) kobiet na II połowę lat 30. XX w. Cezura końcowa pracy przypada na 1939 r. – wybuch II wojny światowej. W zakresie piśmiennictwa największe znaczenie poznawcze posiadają publikacje T. Drozdek-Małolepszej oraz D. Pietrzyka¹. Warto zaznaczyć, iż dotychczas nie została

* dr, Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Wydział Pedagogiczny, Instytut Wychowania Fizycznego, Turystyki i Fizjoterapii; e-mail: t.drozdek-malolepsza@ajd.czest.pl

¹ Pełny wykaz publikacji zawiera bibliografia.

opublikowana praca, ujmująca w syntetyczny sposób genezę i rozwój hazeny i piłki ręcznej kobiet w Polsce w okresie do 1939 r.

Metodologia badań

W pracy zostały wykorzystane następujące metody: analiza źródeł historycznych, indukcja, dedukcja, synteza oraz metoda porównawcza. Sformułowano następujące problemy badawcze:

1. Czy w latach 1925–1939 nastąpił rozwój hazeny i piłki ręcznej kobiet w Polsce?
2. Jakie uwarunkowania miały wpływ na rozwój hazeny i piłki ręcznej kobiet w Polsce w latach 1925–1939?
3. Jaki poziom sportowy osiągnęły Polki w hazenie na arenie międzynarodowej?

Wyniki badań

Dla rozwoju hazeny i piłki ręcznej kobiet duże znaczenie miały instytucje międzynarodowe sportu kobiet. Istotny wkład w organizację i rozwój sportu kobiet, w tym gier sportowych, wniosły obrady Kongresu Międzynarodowej Federacji Sportu Kobiet (MFSK), przeprowadzone w trakcie rozgrywania Światowych Igrzysk Kobietych (ŚIK) w Goeteborgu, w sierpniu 1926 r.² W obradach, którym przewodniczyła Alice Milliat, wzięli udział przedstawiciele następujących państw: Austrii, Belgii, Czechosłowacji, Francji, Japonii, Łotwy, Niemiec, Polski i Szwecji. Polskę reprezentowali kpt. Jerzy Misiński i kpt. Felicjan Sterba. Podczas obrad przyjęto szereg postulatów w zakresie współzawodnictwa podczas Światowych Igrzysk Kobietych. Z przyszłego programu ŚIK wykreślono takie dyscypliny, jak hokej i pływanie, natomiast zalecano wprowadzenie gier zespołowych („piłkarskich”, np. piłki ręcznej)³. Potwierdzeniem tych zamierzeń była informacja, jaka ukazała się na łamach majowego wydania „Przeglądu Sportowego” z 1929 r., dotycząca programu III Światowych Igrzysk Kobietych (ŚIK) mających odbyć się w Pradze w 1930 r.⁴ W programie ŚIK, oprócz lekkoatletyki, przewidziano gry sportowe: hazenę i piłkę koszykową. Jeden z kolejnych kongresów MFSK odbył się 15 września 1932 r. w Wiedniu. Zapadły na nim decyzje o organizacji mistrzostw Europy w grach sportowych, m.in. w hazenie, w Czechosłowacji⁵.

² W. Sikorski, *Sukcesy Polski na forum międzynarodowym. Kongres Federacji Sportów Kobietych*, „Przegląd Sportowy” 1926, nr 37, s. 3.

³ Tamże.

⁴ „Przegląd Sportowy” 1929, nr 27, s. 6.

⁵ „Przegląd Sportowy” 1932, nr 77, s. 2.

W zakresie organizacyjnym opiekę nad grami sportowymi (poza piłką nożną) w Polsce początkowo sprawował Polski Związek Lekkiej Atletyki (PZLA), powstały w 1919 r.⁶ Na Górnym Śląsku, w 1925 r. utworzono Polski Związek Palanta i Gier Ruchowych (PZPiGR), skupiający organizacje, w których uprawiano owe gry⁷. PZPiGR w dniu 3 kwietnia 1927 r. zmienił nazwę na Polski Związek Gier Ruchowych (PZGR), który – jak piszą M. Rotkiewicz i K. Hądzelek – „w praktyce [...] zrzeszał jedynie kluby śląskie, które w zasadzie zajmowały się grą w palanta”⁸. W związku z rozwojem gier sportowych w różnych miejscowościach kraju (m.in. AZS, drużyny harcerskie, kluby sportowe, sport w szkołach i wojsku) w dniu 19 lutego 1928 r. w Warszawie powołano Polski Związek Gier Sportowych (PZGS)⁹ jako ogólnokrajową centralę gier uznawanych za odrębne dyscypliny sportowe – koszykówka, siatkówka, piłka ręczna, hazena¹⁰. Tym samym PZGR został przeniesiony z Katowic do Warszawy i włączony do PZGS¹¹. Kolejne przekształcenia w zakresie zmian organizacyjnych dotyczyły zmiany nazwy PZGS na Polski Związek Piłki Ręcznej (PZPR). Zmiana nastąpiła 5 kwietnia 1936 r.¹² Od 1930 r. PZGS był członkiem Międzynarodowej Sportowej Federacji Kobiet (Fédération Sportive Féminine Internationale – FSFI)¹³.

Kobiety były obecne w strukturach polskiego związku sportowego, odpowiedzialnego za gry sportowe. W 1929 r. wybrano nowy zarząd PZGS¹⁴. Wiceprezesem PZGS została Helena Olszewska, kierownikiem referatu hazeny Jadwiga Miedzińska, natomiast Wydziałem Gier i Dyscypliny miała kierować Wanda Prażmowska. W lutym 1930 r. odbył się Walny Zjazd PZGS¹⁵. Wiceprezesem związku została Wanda Prażmowska, członkiniami zarządu – H. Olszewska i Felicja Tryburska, kierownikiem referatu hazeny zaś – Lisowska (Warszawa). W Wileńskim Związku Gier Sportowych kierowniczkami sekcji żeńskich zostały wybrane (w 1930 r.) Sonia Lewin i Waschówna, natomiast członkiem zarządu w 1934 r. była Halicka¹⁶. Podczas Walnego Zjazdu PZGS, który odbył się w marcu 1931 r., wiceprezesem związku została Jadwiga Miedzińska, nato-

⁶ M. Rotkiewicz, A. Latek, *Maria Germanówna i początki koszykówki kobiet w Polsce (do 1939)*, „Sport Wyczynowy” 1995, nr 3–4, s. 80.

⁷ „Sport Polski” 1938, nr 48, s. 8.

⁸ M. Rotkiewicz, K. Hądzelek, *Powstanie i działalność polskich związków sportowych (II) 1919–1925*, „Sport Wyczynowy” 2007, nr 10–12, s. 111.

⁹ J. Płaczek, *Działalność Polskiego Związku Gier Sportowych w okresie międzywojennym*, [w:] L. Szymański (red.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, Wrocław 1993, s. 114.

¹⁰ M. Rotkiewicz, K. Hądzelek, dz. cyt., s. 112.

¹¹ „Przegląd Sportowy” 1928, nr 4, s. 5.

¹² K. Hądzelek, *Ważniejsze wydarzenia z pierwszych lat koszykówki w Polsce*, „Sport Wyczynowy” 2003, nr 9–10, s. 75–76.

¹³ M. Rotkiewicz, K. Hądzelek, dz. cyt., s. 113.

¹⁴ „Przegląd Sportowy” 1929, nr 12, s. 2.

¹⁵ „Przegląd Sportowy” 1930, nr 14, s. 4.

¹⁶ „Przegląd Sportowy” 1930, nr 14, s. 4; 1934, nr 9, s. 4.

miast kierownikiem referatu hazeny Stanisława Chrupczałowska¹⁷. W 1932 r. odbyło się doroczne Walne Zgromadzenie Okręgowego Związku Gier Sportowych (OZGS) w Warszawie¹⁸. Sekretarzem związku została Anna Puszyńska, a referatem hazeny miał kierować Jan Rosoński. W dniu 5 kwietnia 1936 r. w Warszawie obradowali działacze Polskiego Związku Piłki Ręcznej (PZPR, wcześniej PZGS). W skład zarządu PZPR weszła Barbara Olczak-Danowska. Delegaci, oprócz zmiany nazwy związku, podjęli decyzję o przeprowadzaniu mistrzostw Polski w koszykówce i piłce siatkowej w sezonie zimowym, natomiast hazeny i piłki ręcznej w sezonie letnim¹⁹.

Ważnym elementem w rozwoju gier sportowych, w tym również hazeny i piłki ręcznej, była organizacja kursów instruktorskich i obozów sportowych. Kursy instruktorów sportu przygotowywały m.in. Ośrodki Wychowania Fizycznego (OWF). W Poznaniu w 1930 r. OWF zorganizował kobiecy kurs gier sportowych, którego kierownikiem był por. Stanisław Łapiński²⁰. Kursy prowadzone były z inicjatywy Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego (PUWFiPW) – m.in. w 1929 r. PUWFiPW, wspólnie z Ministerstwem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (MWRiOP), planował urządzenie wakacyjnych kursów wychowania fizycznego dla nauczycielek szkół średnich ogólnokształcących, seminariów nauczycielskich, szkół zawodowych i powszechnych: kursu metodyczno-sportowego, kursu metodycznego gier i sportów, kursu gier sportowych i gimnastyki²¹. Podobne kursy były prowadzone w latach następnych, m.in. w latach 1930–1934 w Druskiennikach, Jordanie, Gostyninie, Pasiecznej, Sierakowie, Skolem, Spale, Toruniu, Wągrowcu i Worochcie²². W latach 1932–1938 kursy instruktorskie, szkoleniowe i sędziowskie organizował PZGS i PZPR²³. W ówczesnym okresie ukazywały się materiały metodyczne i regulaminowe gier sportowych. Przykładami mogą być: opracowanie autorstwa Franka A. Eymana, dyrektora wychowania fizycznego YMCA w Polsce, z 1927 r. pt. *Piłka koszykowa – siatkowa – ręczna – palant*, zawierające obowiązujące przepisy i zasady gier; praca pod redakcją Janiny Żeligowskiej w opracowaniu S. Szmid-Berżyńskiej i Wiktora Kwasta pt. *Hazena (jordanka): podręcznik dla grających i instruktorów wraz z oficjalnymi przepisami PZPR i komentarzami z 1937 r.*; czy publikacja A. Skierczyńskiego i A. Mazurkowej *Gry sportowe. Podręcznik metodycznego nauczania piłki siatkowej, koszykowej, hazeny i szczypiorniaka*, wydana w Warszawie w 1936 r.

¹⁷ „Przegląd Sportowy” 1931, nr 23, s. 4.

¹⁸ „Przegląd Sportowy” 1932, nr 20, s. 5.

¹⁹ „Przegląd Sportowy” 1936, nr 30, s. 4.

²⁰ „Przegląd Sportowy” 1930, nr 46, s. 4.

²¹ „Start” 1929, nr 11, s. 5; 1929, nr 17, s. 6–7; 1929, nr 19, s. 4–5.

²² T. Drozdek-Małolepsza, *Wychowanie fizyczne i sport kobiet w Polsce w świetle czasopisma „Start” (1927–1936)*, [w:] L. Nowak (red.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. 6, ZWKF, Gorzów Wlkp. 2004, s. 141.

²³ „Sport Polski” 1938, nr 48, s. 8.

W czerwcu 1934 r. na obozie sportowym przebywała reprezentacja Polski w hazenie, przygotowująca się do lipcowego meczu z Jugosławią²⁴. Obóz przeprowadzony został w Centralnym Instytucie Wychowania Fizycznego (CIWF), uczestniczyły w nim hazenistki z Krakowa, Łodzi i Warszawy. Funkcję kierownika obozu pełnił kpt. Jan Baran²⁵. W Częstochowie, od 21 sierpnia 1939 r., miał zostać zorganizowany dwutygodniowy obóz dla piłkarzy ręcznych oraz sędziów²⁶. Miały w nim również uczestniczyć piłkarki ręczne.

Istotnym elementem w rozwoju sportu były uwarunkowania w zakresie infrastruktury sportowej. Według informacji, która ukazała się na łamach „Przeglądu Sportowego”, w 1932 r. znacząco wzrosła liczba obiektów sportowych. W 1932 r., w porównaniu z 1931 r., liczba sal i hal gimnastycznych wzrosła z 238 do 998; boisk do gier sportowych z 570 do 4258; parków rekreacyjnych z 46 do 67²⁷. Według stanu na dzień 1 stycznia 1937 r. liczba parków sportowych to 54, boisk do gier sportowych – 7304, hal gimnastycznych – 1187²⁸.

Hazena jako gra sportowa powstała w Czechach. Pierwsze zawody zorganizowano w Pradze w 1906 r.²⁹ Początki hazeny w Polsce przypadają na 1925 r.³⁰ W maju 1925 r. w Brnie odbyły się międzynarodowe zawody lekkoatletyczne, w których wystąpiło 11 lekkoatletek z klubów warszawskich, m.in. AZS, Polonii i Towarzystwa Gimnastycznego (TG) „Sokół”. Podczas pobytu w Brnie polskie lekkoatletki zapoznały się z grą sportową, jaką była hazena. Pomoc w tym zakresie okazał czeski profesor gimnastyki Reiner – sędzia lekkoatletyczny oraz „fanatyk” hazeny. Na łamach czasopisma „Start” z 1929 r. czytamy:

Na grę taką czekaliśmy dość długo [...]. Dopiero przed trzema laty wprowadzona do Polski przez [...] Szmidtownę z „Polonii” czeska gra kobieca hazena, okazała się jedynie dla celów naszych odpowiednia³¹.

Propagatorkami hazeny w Polsce były studentki Państwowego Instytutu Wychowania Fizycznego (PIWF) w Warszawie³². W rozegranym 8 maja 1927 r.

²⁴ „Przegląd Sportowy” 1934, nr 50, s. 4.

²⁵ „Przegląd Sportowy” 1934, nr 53, s. 1.

²⁶ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 59, s. 4.

²⁷ „Przegląd Sportowy” 1934, nr 7, s. 5.

²⁸ „Przegląd Sportowy” 1937, nr 68, s. 5.

²⁹ „Sport Polski” 1938, nr 48, s. 8; W. Lipoński, *Encyklopedia sportów świata. Ponad 3000 historycznych, regionalnych i międzynarodowych dziedzin sportu*, Oficyna Wydawnicza Atena, Poznań 2006. Jak pisze W. Lipoński: Hazena to „gra w piłkę zbliżona do współczesnej piłki ręcznej. W szczytowym okresie swego rozwoju uprawiana niemal wyłącznie przez kobiety. Celem gry jest zdobycie bramki. Boisko ma długość 48 m, szerokość 38 m i jest podzielone na 3 pola [...]. Drużyny liczą po 7 osób, w tym bramkarka. Poszczególne zawodniczki są uprawnione do gry tylko w obrębie wyznaczonych im pól [...]. Hazena powstała około 1905 r. z pomysłu czeskiego nauczyciela A. Kristofa. Szybko zyskała popularność w ówczesnych Czechach, a następnie w niektórych krajach europejskich” (s. 172–173).

³⁰ „Przegląd Sportowy” 1935, nr 49, s. 3.

³¹ „Start” 1929, nr 20, s. 8.

³² „Start” 1927, nr 4, s. 5; 1927, nr 15, s. 9.

meczu towarzyskim studentki PIWF przegrały z drużyną AZS Warszawa (6:8). Bramki dla zespołu PIWF zdobyły: Serwatowicz (3), Miłodrowska (2), padła jedna bramka samobójcza; dla AZS: Helena Woynarowska (5), Helena Aleksandrowicz (2), Wieczorkiewicz (1). Obok Warszawy, drugim prężnym ośrodkiem rozwoju hazeny była Łódź³³.

W 1928 r. istniało w Polsce kilka drużyn hazeny. Nastąpił dość znaczący, w porównaniu z poprzednimi latami, rozwój tej dyscypliny sportu. Sekcje hazeny zostały powołane przy Żydowskim Akademickim Stowarzyszeniu Sportowym (ŻASS) i Makkabi. Funkcję trenera w Makkabi pełnił Mirkowicz, natomiast w ŻASS – Szelestowski. Z inicjatywy OWF w Warszawie, w II połowie lutego 1928 r., zorganizowano turniej hazeny³⁴. W turnieju tym uczestniczyły zespoły: AZS Warszawa, Polonia, Skra i Warszawianka. W meczu finałowym drużyna Polonii pokonała zespół AZS (8:6). Polonię reprezentowały: Górską, Grabowska, Kielcik, „Kisia”, Podmiotło, Teresa Roszkowska i S. Szmidówna³⁵. W Warszawie, w 1928 r. odbyły się rozgrywki o mistrzostwo Warszawy w grach sportowych kobiet w hazenie³⁶. Do najlepszych drużyn w rozgrywkach należały: drużyna PIWF, AZS Warszawa, Polonia, Skra i Varsovia.

Współzawodnictwo sportowe odbywało się na arenie okręgowej, ogólnopolskiej, międzynarodowej, organizowano również rozgrywki miastowe oraz towarzyskie³⁷. Pierwszy mecz pomiędzy reprezentacjami Łodzi i Warszawy miał miejsce w 1928 r. Spotkanie zakończyło się wygraną warszawianek 12:1³⁸. Mecz rewanżowy odbył się w Łodzi, w dniu 3 maja 1929 r. Zwycięstwo ponownie odniosły hazenistki Warszawy (5:2). Drużyna Warszawy wystąpiła w następującym składzie: Szmid (Polonia), H. Aleksandrowicz, S. Chrupczałowska (AZS), H. Woynarowska, Lewandowska (Skra), Jadwiga Wolicka (AZS), Gańska (Warszawianka), Janina Wencel i Wierzbołowska; zespół gospodyń był reprezentowany przez: Brandt, Chołuszewską, S. Gunderlach, Genowefę Kobielską, Bogumiłę Połomską, Ritlównę i E. Zylberżankę. W drużynie Łodzi wyróżniły się G. Kobielska i E. Zylberżanka³⁹.

Po raz pierwszy mistrzostwa Polski w hazenie odbyły się w 1929 r. Finał rozegrano pomiędzy zespołami Łódzkiego Klubu Sportowego (ŁKS) i Grażyny Warszawa⁴⁰. Pierwszy mecz (walkowerem) wygrały hazenistki ŁKS, natomiast w rewanżu drużyna Grażyny zwyciężyła 8:5. W decydującym, trzecim meczu, który odbył się w Łodzi, zwyciężył ŁKS (4:3)⁴¹. Drużyna ŁKS – mistrzyni Pol-

³³ „Start” 1929, nr 20, s. 8–9.

³⁴ „Przegląd Sportowy” 1928, nr 9, s. 7.

³⁵ „Przegląd Sportowy” 1928, nr 10, s. 6.

³⁶ „Przegląd Sportowy” 1928, nr 24, s. 5.

³⁷ M.in.: „Przegląd Sportowy” 1929, nr 23, s. 1; 1929, nr 26, s. 5; 1929, nr 34, s. 4; 1929, nr 46, s. 5.

³⁸ „Przegląd Sportowy” 1929, nr 21, s. 3.

³⁹ Tamże. Zawody poprawnie sędziował por. Woskowicz.

⁴⁰ „Przegląd Sportowy” 1929, nr 64, s. 5.

⁴¹ „Przegląd Sportowy” 1929, nr 67, s. 2.

ski – wystąpiła w składzie: I. Elbuszyc, Jadwiga Głazewska, Celina Gapińska, J. Jaszczyk, M. Kwaśniewska, C. Rytłówna, E. Zylberżanka, natomiast zespół Grażyny: J. Bąkowska, Drac, Kalinowska, Rapińska, I. Schabińska, Stankiewicz, Żabikowska. Również w roku następnym (1930) o zwycięstwo w mistrzostwach Polski rywalizowały dwa zespoły: AZS Warszawa – mistrz okręgu warszawskiego, oraz ŁKS – mistrz okręgu łódzkiego⁴². Mecz decydujący o mistrzostwie Polski w hazenie pomiędzy ŁKS i AZS Warszawa odbył się w Poznaniu⁴³. Mecz zakończył się walkowerem (3:0) – mistrzem Polski została drużyna AZS.

W następnym roku (1931), w rozgrywkach hazeny mistrzem Warszawy został zespół Polonii, pokonując drużyny AZS (8:2) i Legii (12:5); w mistrzostwach Krakowa zwyciężyła Cracovia (w zespole wyróżniły się Helena Czerska, Z. Majer i Morawska)⁴⁴. Popularnością cieszyły się mecze międzymiastowe. W jednym z nich drużyna Warszawy (Barbara Cegielska, Jadwiga Duch, Gawka, Olczak, Olesińska, S. Szmidówna, Wierzbołowska, Zdzisława Wiszniewska, H. Woynarowska) zremisowała z reprezentacją Łodzi (Celina Gapińska, Jadwiga Głazewska, H. Gruszczyńska, Hołyszewska, J. Kordowska, Maria Kwaśniewska, Połomska I, Połomska II) 3:3⁴⁵.

W dniach 26–27 września 1931 r. odbył się w Warszawie turniej finałowy mistrzostw Polski. W turnieju po raz pierwszy miały wziąć udział cztery drużyny: Cracovia, Harcerski Klub Sportowy (HKS) Łódź, Polonia Warszawa i Warta Poznań⁴⁶. Zespół Cracovii z przyczyn finansowych nie uczestniczył w rozgrywkach. Mistrzostwo Polski zdobyła drużyna Polonii, pokonując w decydującym meczu hazenistki HKS Łódź 3:2⁴⁷. Do najlepszych zawodniczek fazy finałowej należy zaliczyć S. Szmidównę (Polonia)⁴⁸.

W kolejnym roku (1932) finałowe rozgrywki o mistrzostwo Polski w hazenie odbyły się w Łodzi w dniach 3–4 września. W rozgrywkach miały uczestniczyć zespoły: ŁKS – mistrz okręgu łódzkiego, Legia Warszawa – mistrz okręgu warszawskiego (drużyna wyłoniona z eliminacji), Warta Poznań – mistrz okręgu poznańskiego, Cracovia – mistrz okręgu krakowskiego⁴⁹. Mistrzem Polski zostały hazenistki ŁKS. Drużynę tę reprezentowały: Domagalanka I, Domagalanka II, J. Głazewska, Juszczańówna, Kacperska, Smętek, Wapińska, E. Zylberżanka⁵⁰.

Tytuł mistrzyń Warszawy w hazenie w 1933 r. zdobył zespół Polonii Warszawa⁵¹. Drugie miejsce zajęły hazenistki AZS Warszawa, trzecie zaś – Legii

⁴² „Przegląd Sportowy” 1930, nr 82, s. 3.

⁴³ „Przegląd Sportowy” 1930, nr 98, s. 2.

⁴⁴ „Przegląd Sportowy” 1931, nr 51, s. 2; 1931, nr 61, s. 6.

⁴⁵ „Przegląd Sportowy” 1931, nr 65, s. 3.

⁴⁶ „Przegląd Sportowy” 1931, nr 65, s. 5.

⁴⁷ „Przegląd Sportowy” 1931, nr 80, s. 1; 1931, nr 80, s. 5.

⁴⁸ Smidówna była z pochodzenia Czeszką.

⁴⁹ „Przegląd Sportowy” 1932, nr 71, s. 2.

⁵⁰ „Przegląd Sportowy” 1932, nr 77, s. 3.

⁵¹ „Przegląd Sportowy” 1933, nr 50, s. 2.

Warszawa. Mistrzostwa Polski w hazenie w 1933 r. odbyły się w dniach 2–3 września w Krakowie⁵². Tytuł mistrzowski zdobyły zawodniczki ŁKS, które pokonały Polonię Warszawa (6:4) oraz Cracovię (11:4). Drugie miejsce nieoczekiwanie zajął zespół Cracovii, który pokonał Polonię (6:4). W zespole ŁKS występowały: C. Gapińska, J. Głazewska, Jaszczakówna, Jaworska, Kasparska, M. Kwaśniewska, E. Zylberżanka.

Tabela 1. Mistrzostwa Polski kobiet w hazenie w latach (1929–1937)

Rok	Mistrz Polski	Wicemistrz Polski	III miejsce
1929	ŁKS Łódź	Grażyna Warszawa	—
1930	AZS Warszawa	ŁKS Łódź	—
1931	Polonia Warszawa	HKS Łódź	Warta Poznań
1932	ŁKS Łódź	Legia Warszawa	.
1933	ŁKS Łódź	Cracovia Kraków	Polonia Warszawa
1934	IKP Łódź	AZS Warszawa	Cracovia Kraków
1935	IKP Łódź	HKS Łódź	Polonia Warszawa
1936	IKP Łódź	AZS Warszawa	Warta Poznań
1937	IKP Łódź	HKS Łódź	AZS Warszawa

Źródło: „Przegląd Sportowy” 1929–1937; „Start” 1929–1935; T. Drozdek-Małolepsza, *Gry sportowe kobiet w Polsce w latach 1919–1939*, [w:] D. Dudek (red.), *Polska kultura fizyczna i turystyka w czasach zaborów i II Rzeczypospolitej*, AWF, Kraków 2009, s. 249.

Pod koniec I połowy lat 30. XX w. nastąpił dalszy rozwój hazeny. W 1934 r. rozgrywki przeprowadzano m.in. w okręgach krakowskim, lwowskim i warszawskim⁵³. Mistrzem Lwowa została drużyna Czarnych Lwów, zaś mistrzem Warszawy zespół AZS Warszawa⁵⁴. Mistrzostwa Polski w hazenie odbyły się we Lwowie, w dniach 1–2 września 1934 r.⁵⁵ Rywalizowały mistrzynie okręgów: krakowskiego (Cracovia), lwowskiego (Czarni Lwów), łódzkiego (Izrael Kalmanowicz Poznański – IKP Łódź), warszawskiego (AZS Warszawa)⁵⁶. Złoty medal mistrzostw zdobyły zawodniczki IKP Łódź, tytuł wicemistrzyń wywalczyła drużyna AZS Warszawa, natomiast III miejsce przypadło Cracovii. Drużyna IKP Łódź mistrzostwo Polski wywalczyła również w 1935 r.⁵⁷

Mistrzostwa Polski w hazenie w 1936 r. odbyły się w Białymstoku, w dniach 27–28 czerwca⁵⁸. Po raz pierwszy w turnieju finałowym wystąpiły drużyny re-

⁵² „Przegląd Sportowy” 1933, nr 71, s. 2.

⁵³ „Przegląd Sportowy” 1934, nr 30, s. 4; 1934, nr 52, s. 3.

⁵⁴ „Przegląd Sportowy” 1934, nr 50, s. 4; 1934, nr 52, s. 3.

⁵⁵ „Przegląd Sportowy” 1934, nr 70, s. 4.

⁵⁶ „Przegląd Sportowy” 1934, nr 71, s. 2.

⁵⁷ B. Woltmann, J. Gaj, *Sport w Polsce 1919–1939*, Oddział PTNKF, AWF w Poznaniu, Gorzów Wlkp. 1997, s. 42.

⁵⁸ „Przegląd Sportowy” 1936, nr 54, s. 3.

prezentujące pięć okręgów: AZS Warszawa, Czarni Lwów, IKP Łódź, Warta Poznań oraz WKS Jagiellonia Białystok. Na zawody nie przyjechały hazenistki ŁKS Łódź. Zawody rozegrano systemem „każdy z każdym”. W meczu decydującym o zdobyciu mistrzostwa Polski zespół IKP Łódź pokonał AZS Warszawa (2:1). Mistrzem Polski na 1936 r. została zatem po raz kolejny drużyna IKP Łódź, srebrny medal przypadł zespołowi AZS Warszawa, brązowy zaś – Warcie Poznań. W drużynie IKP wyróżniły się: Zofia Filipiak, J. Głazewska, H. Gruszczyńska i Kasperska, w zespole AZS Warszawa: bramkarka B. Stefańska oraz Z. Wiszniewska.

Fot 1. Mistrzostwa Polski w hazenie w 1933 r. Drużyna ŁKS Łódź przed meczem z Cracovią
Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe (NAC), sygn. 1-S-239-2.

W dniu 13 czerwca 1937 r. został rozegrany w Warszawie mecz hazeny pomiędzy reprezentacjami Warszawy i Łodzi, zakończony remisem 1:1⁵⁹. Drużynę Warszawy reprezentowały: Sabina Bąkowska, Bielak, Irena Brzustowska, Gąsiorowska, Stefańska, Zofia Wardyńska (AZS), Barbara Olczak-Danowska (Polonia), J. Wencel (Skra); zespół Łodzi wystąpił w składzie: Latek, Zelzanka I, Zelzanka II (HKS), Helena Filipiak, J. Głazewska, H. Gruszczyńska, Janicka, Kasperska (IKP).

Dwa tygodnie później, w dniach 27–29 czerwca 1937 r., w Poznaniu zostały przeprowadzone mistrzostwa Polski w hazenie⁶⁰. Były to ostatnie rozegrane mistrzostwa Polski, gdyż w tym samym roku PZPR podjął uchwałę o zaniechaniu

⁵⁹ „Przegląd Sportowy” 1937, nr 47, s. 3.

⁶⁰ „Przegląd Sportowy” 1937, nr 51, s. 4; 1937, nr 52, s. 4.

rozgrywek mistrzowskich w hazenie i wprowadzeniu w to miejsce piłki ręcznej dla kobiet⁶¹. W mistrzostwach wzięło udział 6 drużyn: AZS Warszawa, Cracovia, IKP Łódź, HKS Łódź, Warta Poznań i RKS Lwów. Ze zgłoszonych zespołów nie przyjechały na zawody hazenistki Gryfa Toruń. Zawody przeprowadzono systemem grupowym, a następnie rozegrano mecze o I, III i V miejsce. W finale zespół IKP Łódź pokonał HKS Łódź. Trzecie miejsce zajęła drużyna AZS Warszawa, która pokonała Cracovię (2:0), natomiast piąte Warta, zwyciężając z RKS Lwów (6:5).

Fot. 2. Mistrzostwa Polski w hazenie w 1937 r. Drużyny RKS Lwów i AZS Warszawa

Źródło: NAC, sygn. 1-S-234.

Rozgrywki o mistrzostwo Polski przeprowadzały stowarzyszenia. W 1932 r. odbyły się w Łodzi mistrzostwa Związku Makkabi w Polsce w grach sportowych⁶². W rozgrywkach hazeny zwyciężył zespół Makkabi Łódź. Na początku października 1933 r. odbyły się kolejne mistrzostwa Polski Związku Makkabi w grach sportowych⁶³. W meczu finałowym w hazenie, zmierzyły się drużyny Makkabi Warszawa i Dror Lwów. Spotkanie zakończyło się wynikiem remisowym (6:6)⁶⁴.

W celu podniesienia poziomu sportowego w hazenie, drużyny klubowe, jak również reprezentacje miast, czy też reprezentacja Polski, rozgrywały mecze o charakterze międzynarodowym i międzypaństwowym. W 1929 r. reprezenta-

⁶¹ „Sport Polski” 1938, nr 4, s. 8–9; 1938, nr 48, s. 8.

⁶² „Przegląd Sportowy” 1932, nr 74, s. 2.

⁶³ M. Aleksandrowicz, *Mistrzostwa gier Zw. Makabi*, „Przegląd Sportowy” 1933, nr 81, s. 4.

⁶⁴ Tamże.

cje Łodzi i Warszawy rozegrały w Warszawie mecze z drużyną Czechosłowacji. Polskie zespoły poniosły porażki – Łódź w stosunku 2:10, Warszawa 2:15⁶⁵. Mimo wysokich porażek prasa sportowa dość pozytywnie relacjonowała mecze polskich hazenistek. Jak pisze redakcja „Startu”:

Pomimo odniesionych porażek – oba mecze z Czeszkami dały niezaprzeczalne korzyści. Hazenistki nasze po raz pierwszy ujrzały klasyczną grę hazeny i niewątpliwie nauczyły się wiele. Mecze te wywołały zainteresowanie wśród publiczności, co zapewni w przyszłości naszej hazenie powodzenie z punktu widzenia widowiskowego⁶⁶.

W sierpniu 1931 r. po meczu międzymiastowym Łódź-Warszawa, zawodniczki obydwu drużyn rozpoczęły kilkudniowe zgrupowanie kondycyjne na obiektach Centralnego Instytutu Wychowania Fizycznego (CIWF). Kadre trenerską na zgrupowaniu stanowili por. J. Baran i Przewracki. Wyłoniono skład drużyny, która wyjeżdżała do Czechosłowacji: Gawska, Jadwiga Duch, H. Olczak i S. Szmidówna (Polonia), C. Gapińska (ŁKS), Wierzbołowska (Warszawianka), Z. Wiszniewska (AZS Warszawa), Bogumiła Połomska (HKS Łódź), J. Głazewska i M. Kwaśniewska (ŁKS)⁶⁷. Reprezentacja Polski rozegrała m.in. dwa spotkania z drużyną Pragi, remisując 4:4 oraz przegrywając 1:5⁶⁸. Mimo niekorzystnych wyników prezentowany przez Polki poziom sportowy był przyzwoity.

Fot. 3. Hazenistki Polonii Warszawa przed meczem Viktoria Žižków – Polonia Warszawa w Pradze, maj 1931 r.

Źródło: NAC, sygn. 1-S-229-1.

⁶⁵ „Start” 1929, nr 20, s. 9.

⁶⁶ Tamże.

⁶⁷ „Przegląd Sportowy” 1931, nr 67, s. 5. Reprezentacja Polski w hazenie miała rozegrać mecze w Pardubicach i Pradze z drużynami z Czechosłowacji.

⁶⁸ „Przegląd Sportowy” 1931, nr 72, s. 2.

Hazenistki Polonii Warszawa w 1931 r. brały udział w wyjeździe sportowym do Czechosłowacji, w trakcie którego rozegrały kilka spotkań towarzyskich, m.in. przegrały (3:5) z jedną z najlepszych drużyn klubowych Czechosłowacji – Victorią Žižków i z drużyną SK Mlada Bolesław (3:5) oraz zremisowały z drużyną Sokół Vinohrady (2:2)⁶⁹.

Polskie hazenistki uczestniczyły w ŚIK⁷⁰. W 1930 r. ŚIK zostały rozegrane w Pradze. Zespół Polski poniósł dotkliwą porażkę z Czechosłowacją (0:17) oraz przegrał z Jugosławią (2:9). Drużyna Czechosłowacji sięgnęła po tytuł mistrzyni świata, pokonując w finale Jugosławię (9:5).

Hazena była obecna na kolejnych ŚIK w Londynie w 1934 r. Aby awansować do ŚIK, reprezentacja Polski miała do rozegrania mecz eliminacyjny (półfinałowy) z reprezentacją Jugosławii⁷¹. Mecz z Jugosławią był trzecim (oficjalnym) meczem międzypaństwowym hazenistek Polski. Początkowo mecz planowano przeprowadzić w Pradze. Ostatecznie mecz odbył się 8 lipca 1934 r. w Zagrzebiu⁷². W numerze 53 i 54 „Przeglądu Sportowego” ukazały się krótkie notatki, dotyczące wyjazdu reprezentacji Polski na mecz z Jugosławią⁷³. W składzie reprezentacji znalazły się następujące zawodniczki: Cegielska, Stefańska, Z. Wiszniewska (AZS Warszawa), I. Kamecka, H. Olczak (Polonia Warszawa), J. Kordowska, B. Połomska (HKS Łódź), Z. Filipiak, J. Głazewska, H. Gruszczyńska (IKP Łódź), Podbórska (Cracovia). Z reprezentantek Polski tylko J. Kordowska, B. Połomska i Z. Wiszniewska uczestniczyły w ŚIK w 1930 r. Opiekunami zawodniczek byli S. Lipiński i Gołąbek⁷⁴. Reprezentacja Polski przegrała z Jugosławią 3:10 (1:6)⁷⁵. Mecz odbył się na stadionie HASK Zagrzeb, przy udziale 2000 kibiców. Polki wystąpiły w następującym składzie: B. Stefańska, Ciesielska, Z. Filipiak, Z. Wiszniewska, B. Połomska, J. Głazewska i H. Gruszczyńska. Według opinii kapitana drużyny jugosłowiańskiej Balthazara:

Jugosłowianki słusznie zwyciężyły, aczkolwiek [...] wynik powinien brzmieć 10:7. Polki nie wykorzystały kilku dobrych pozycji. Największym błędem Polek było zatrzymywanie się przy strzale i rzucanie obiema rękami z przyzwyczajenia z koszykówki. Pomoc nadzwyczajna, bramkarka dobra, lecz niedoświadczona⁷⁶.

Warto zaznaczyć, iż wiek Polek wahał się w przedziale 15–24, Jugosłowianek zaś 24–30. Po meczu z reprezentacją Jugosławii zespół Polski odbył szereg spotkań z drużynami klubowymi Jugosławii, zakończonych korzystnymi wyni-

⁶⁹ „Przegląd Sportowy” 1931, nr 44, s. 1, 5.

⁷⁰ „Przegląd Sportowy” 1930, nr 73, s. 2.

⁷¹ „Przegląd Sportowy” 1934, nr 44, s. 4.

⁷² „Przegląd Sportowy” 1934, nr 46, s. 6.

⁷³ „Przegląd Sportowy” 1934, nr 53, s. 4; 1934, nr 54, s. 5.

⁷⁴ Oprócz meczu z Jugosławią, zaplanowano rozegranie meczy towarzyskich, m.in. w Belgradzie i Sarajewie.

⁷⁵ „Przegląd Sportowy” 1934, nr 55, s. 2.

⁷⁶ Tamże.

kami, m.in. z KS Slavia Varaždin (5:2), z reprezentacją Białogrodu (8:3), z zespołem Jasielnic (14:1), z reprezentacją Lublany (3:1), z drużyną Brodu (9:10) i Nowych Gradiszek (13:3)⁷⁷. Zwycięzcznie rywalizacji z Polkami, reprezentantki Jugosławii, spotkały się w finale ŚIK z zespołem Czechosłowacji. Finałowy mecz został rozegrany 8 sierpnia 1934 r. w Londynie⁷⁸. Nieoczekiwanie tytuł mistrzyń świata zdobyły zawodniczki Jugosławii, pokonując zespół Czechosłowacji (6:4). Mecz finałowy sędziował S. Lipiński z Warszawy.

Reprezentacja Polski w hazenie, w dniu 29 kwietnia 1935 r., rozpoczęła przygotowania do meczu z drużyną mistrzyń świata – Jugosławią⁷⁹. Spośród 25 wyznaczonych hazenistek na obozie sportowym przebywało 14, m.in. 3 panie z IKP Łódź: Z. Filipiak, J. Głazewska i H. Gruszczyńska. W ramach obozu realizowano m.in. zajęcia z taktyki gry, teorii, a także zajęcia ogólnorozwojowe, głównie z zakresu gimnastyki. Jak pisze D. Pietrzyk:

Zaprawę fizyczną i gimnastykę [...] prowadziły Żytkowicz i Rapińska, za doskonalenie techniki gry odpowiadał W. Kłyszejko (1909–1987), [...] za teorię kpt. J. Baran. Taktykę walki sportowej nadzorował [...] S. Lipiński⁸⁰.

Fot. 4. Drużyna polskich hazenistek przed meczem Polska-Jugosławia na Stadionie Wojska Polskiego im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Warszawie, wrzesień 1935 r.

Źródło: NAC, sygn.1-S-231-4.

⁷⁷ „Przegląd Sportowy” 1934, nr 57, s. 5; 1934, nr 58, s. 4, 1934, nr 59, s. 6.

⁷⁸ „Przegląd Sportowy” 1934, nr 65, s. 3.

⁷⁹ „Przegląd Sportowy” 1935, nr 43, s. 2.

⁸⁰ D. Pietrzyk, *Polska piłka ręczna na międzynarodowych arenach sportowych w latach 1919–1939*, [w:] J. Kwieciński, M. Tomczak, M. Łuczak (red.), *Sport i wychowanie fizyczne w badaniach naukowych. Teoria-praktyce*, PWSZ, Konin 2014, s. 283.

Jugosłowianki miały przyjechać do Polski w następującym składzie: Grsetić (bramkarka), Bernik (obrona), Cuwaj i Oman (pomoc), Bobińska, Kustek i Tonkoric (atak), Czempnianowa, Popowicz, Justin Matilda (zawodniczki rezerwowe). Hazenistki Jugosławii pojawiły się w Polsce dopiero we wrześniu 1935 r.⁸¹ W meczu międzypaństwowym, który został rozegrany 8 września 1935 r., Jugosławia pokonała Polskę 4:3. W ramach popularyzacji hazardy Jugosłowianki rozegrały kilka spotkań towarzyskich z drużynami polskimi, m.in. w Białymstoku, Lublinie, Łodzi, Poznaniu oraz w Warszawie⁸².

Kobiety zaczęły uprawiać piłkę ręczną w II połowie lat 30. XX w. Jak informowała redakcja „Przeglądu Sportowego” w numerze 69 z 1935 r., na Górnym Śląsku w Chorzowie powstały pierwsze dwa kluby kobiece piłki ręcznej w Polsce⁸³.

Fot. 5. Mecz hazardy Polska-Jugosławia na Stadionie Wojska Polskiego im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Warszawie, wrzesień 1935 r.

Źródło: NAC, sygn. 1-S-231-7.

W meczach o mistrzostwo okręgu krakowskiego w piłce ręcznej w 1939 r. zespół Makkabi Kraków dwukrotnie pokonał Jutrzenkę Tarnów (13:1; 9:0)⁸⁴. Sensacyjnie zakończyły się mistrzostwa okręgu łódzkiego. Mistrz Polski w piłce ręcznej z 1938 r. – drużyna IKP Łódź – przegrała w turnieju finałowym z zespo-

⁸¹ „Przegląd Sportowy” 1935, nr 94, s. 4.

⁸² „Przegląd Sportowy” 1935, nr 97, s. 5; 1935, nr 98, s. 4; 1935, nr 99, s. 5; 1935, nr 100, s. 4; 1935, nr 101, s. 2.

⁸³ „Przegląd Sportowy” 1935, nr 69, s. 5.

⁸⁴ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 41, s. 4.

łami piłkarek ręcznych WiMy Łódź (4:5) oraz Znicza (dawny HKS) Łódź (3:4)⁸⁵. Hazenistki IKP Łódź zajęły III miejsce, które nie dawało prawa gry w turnieju finałowym o mistrzostwo Polski. Mistrzostwa Polski w piłce ręcznej pań po raz pierwszy rozegrano w 1938 r. Tytuł wicemistrzyń zdobyły zawodniczki HKS Łódź⁸⁶, przegrywając w finale z zespołem IKP (5:10). Brązowy medal mistrzostw Polski wywalczyły piłkarki ręczne Warty Poznań, IV miejsce – AZS Warszawa, V – Polonii Warszawa, zaś VI – WiMy Łódź.

W 1939 r. Mistrzostwa Polski w piłce ręcznej odbyły się w dniach 2–4 czerwca w Wilnie⁸⁷. W turnieju wzięły udział drużyny: AZS Warszawa (mistrz okręgu warszawskiego), AZS Lwów (mistrz okręgu lwowskiego), Wojskowy Klub Sportowy (WKS) Śmigły Wilno (mistrz okręgu wileńskiego), Znicz Łódź i WiMa Łódź (mistrz i wicemistrz okręgu łódzkiego). Mistrzostwo Polski w piłce ręcznej zdobyły zawodniczki Znicza Łódź⁸⁸.

Zakończenie

Początki hazeny kobiet w Polsce przypadają na połowę lat 20. XX w. Jej rozwój nastąpił w latach 1925–1937. Ważne znaczenie dla kształtowania się hazeny kobiet w Polsce miały takie uwarunkowania, jak: rozwój infrastruktury sportowej i kształcenia kadr, rozwój struktur organizacyjnych sportu kobiet oraz działalność polskich i okręgowych związków sportowych, zajmujących się grami sportowymi. Duży wpływ na podnoszenie poziomu sportowego miała organizacja mistrzostw Polski w hazenie oraz rozgrywki na szczeblu okręgowych związków sportowych. Hazena kobiet w Polsce rozwijała się dzięki kontaktom i współzawodnictwu sportowemu na szczeblu międzynarodowym i międzypaństwowym. Godny podkreślenia jest fakt, iż hazena znalazła się w programie Światowych Igrzysk Kobięcych. Reprezentacja Polski, obok zespołów Czecho-słowacji i Jugosławii, należała do najlepszych na świecie. Działacze Polskiego Związku Piłki Ręcznej podjęli w 1937 r. uchwałę o zaniechaniu rozgrywek mistrzowskich w hazenie i wprowadzeniu w to miejsce piłki ręcznej dla kobiet.

⁸⁵ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 44, s. 3.

⁸⁶ Tamże.

⁸⁷ Tamże.

⁸⁸ „Przegląd Sportowy” 1939, nr 46, s. 6; „Start. Wiadomości Sportowe i Motoryzacyjne” 1939, nr 45, s. 2; „Sport Polski” 1939, nr 23, s. 12. Drugie miejsce zajęła drużyna AZS Warszawa, III – WiMa Łódź, IV – AZS Lwów, V – WKS Śmigły Wilno.

Bibliografia

A. Źródła

I. Prasa

„Przegląd Sportowy” 1921–1939

„Sport Polski” 1937–1939

„Start” 1927–1936

„Start. Wiadomości Sportowe i Motoryzacyjne” 1939

B. Literatura

Drozdek-Małolepsza T., *Gry sportowe kobiet w Polsce w latach 1919–1939*, [w:] D. Dudek (red.), *Polska kultura fizyczna i turystyka w czasach zaborów i II Rzeczypospolitej*, AWF, Kraków 2009, s. 239–250.

Drozdek-Małolepsza T., „Przegląd Sportowy” jako informator i propagator sportu kobiet w Polsce w roku olimpijskim (1936), „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2016, t. 15, nr 2, s. 45–61; <http://dx.doi.org/10.16926/kf.2016.15.11>.

Drozdek-Małolepsza T., *Sport kobiet w Polsce w 1925 roku w świetle „Przeglądu Sportowego”*, [w:] J. Kwieciński, M. Tomczak, M. Łuczak (red.), *Sport i wychowanie fizyczne w badaniach naukowych. Teoria praktyce*, PWSZ, Konin 2014, s. 223–233.

Drozdek-Małolepsza T., *Sport kobiet w Polsce w świetle czasopisma „Przegląd Sportowy” (1926)*, [w:] M. Zowisło, J. Kosiewicz (red.), *Sport i turystyka w zwierciadle wartości społecznych*, AWF, Kraków 2015, s. 210–219.

Drozdek-Małolepsza T., *Sport kobiet w Polsce na łamach czasopisma „Przegląd Sportowy” (1927)*, „Zeszyty Naukowe Almajer Szkoła Wyższa z siedzibą w Warszawie” 2014, nr 3 (72), s. 273–287.

Drozdek-Małolepsza T., *Sport kobiet w Polsce w świetle czasopisma „Przegląd Sportowy” (1928)*, „Aktywność Ruchowa Ludzi w Różnym Wieku” 2015, nr 1–4 (25–28), s. 9–21.

Drozdek-Małolepsza T., *Sport kobiet w Polsce w świetle czasopisma „Przegląd Sportowy” (1929)*, „Szkice Humanistyczne” 2015, t. 15, nr 1–2, s. 61–75.

Drozdek-Małolepsza T., *Sport kobiet w świetle czasopisma „Przegląd Sportowy” (1931)*, [w:] J. Kosiewicz, E. Małolepszy, T. Drozdek-Małolepsza (red.), *Z dziejów wychowania fizycznego, sportu i turystyki w Polsce i w Europie*, AJD, Częstochowa 2016, s. 113–127; <http://dx.doi.org/10.16926/zdwwsit.07>.

Drozdek-Małolepsza T., *Sport kobiet w Polsce w świetle pisma „Przegląd Sportowy” (1932)*, [w:] R. Urban, L. Nowak, J. Eider (red.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. 12 (1): *Z dziejów kultury fizycznej w Polsce do 1945 r.* ZWKF, Gorzów Wlkp. 2016, s. 159–177.

- Drozdek-Małołepsza T., *Sport kobiet w Polsce w świetle pisma „Przegląd Sportowy” (1935)*, „Roczniki Naukowe Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego i Turystyki w Białymstoku” 2015, nr 1 (11), s. 5–15.
- Drozdek-Małołepsza T., *Sport strzelecki kobiet w Polsce w okresie międzywojennym*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie Kultura Fizyczna” 2012, t. 11, s. 13–25.
- Drozdek-Małołepsza T., *Stan badań nad dziejami wychowania fizycznego i sportu kobiet w Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] S. Zaborniak (red.), *Z dziejów kultury fizycznej w Polsce*, UR, Rzeszów 2005, s. 13–21.
- Drozdek-Małołepsza T., *Uwarunkowania rozwoju ruchu sportowego kobiet w Polsce w latach 1919–1939. Zarys problematyki*, [w:] T. Drozdek-Małołepsza (red.), *Z najnowszych dziejów kultury fizycznej i turystyki w Polsce. Dzieje kultury fizycznej i turystyki w Polsce w końcu XIX i XX w.*, t. 1, AJD, Częstochowa 2011, s. 149–163.
- Drozdek-Małołepsza T., *Women’s Sport in Poland in the Light of „Przegląd Sportowy” [Sports Review] Magazine (1930)*, [w:] T. Drozdek-Małołepsza, A. Buková (red.), *Teoretyczne i praktyczne uwarunkowania kultury fizycznej i turystyki (Teoretické i praktické podmienky telesnej kultúry a turistiky)*, AJD, Częstochowa 2015, s. 29–45.
- Drozdek-Małołepsza T., *Women’s sport in Poland in the light of „Przegląd Sportowy” [Sports Review] magazine (1933)*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Kultura Fizyczna” 2015, t. 14, nr 2, s. 73–91; <http://dx.doi.org/10.16926/kf.2015.14.17>.
- Drozdek-Małołepsza T., *Wychowanie fizyczne i sport kobiet w Polsce w świetle czasopisma „Start” (1927–1936)*, [w:] L. Nowak (red.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, t. 6, ZWKF, Gorzów Wlkp. 2004, s. 139–147.
- Hądzelek K., *Ważniejsze wydarzenia z pierwszych lat koszykówki w Polsce*, „Sport Wyczynowy” 2003, nr 9–10, s. 71–79.
- Lipoński W., *Encyklopedia Sportów Świata. Ponad 3000 historycznych, regionalnych i międzynarodowych dziedzin sportu*, Oficyna Wydawnicza Atena, Poznań 2006.
- Pietrzyk D., *Geneza współczesnej piłki ręcznej w świetle literatury. W poszukiwaniu pierwowzoru*, [w:] J. Kwieciński, M. Tomczak (red.), *Humanistyczne i społeczne aspekty kultury fizycznej w badaniach naukowych*, PWSZ, Konin 2011, s. 141–166.
- Pietrzyk D., *Polska piłka ręczna na międzynarodowych arenach sportowych w latach 1919–1939*, [w:] J. Kwieciński, M. Tomczak, M. Łuczak (red.), *Sport i wychowanie fizyczne w badaniach naukowych. Teoria – praktyce*, PWSZ, Konin 2014, s. 269–301.
- Pietrzyk D., *Z tradycji piłki ręcznej w Polsce w latach 1945–1957*, [w:] J. Kwieciński, M. Tomczak (red.), *Wybrane zagadnienia kultury fizycznej – aktualny stan badań*, PWSZ, Konin 2012, s. 239–257.

- Plączek J., *Działalność Polskiego Związku Gier Sportowych w okresie międzywojennym*, [w:] L. Szymański (red.), *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*, AWF, Wrocław 1993, s. 113–121.
- Rotkiewicz M., Hądzelek K., *Powstanie i działalność polskich związków sportowych (II) 1919–1925*, „Sport Wyczynowy” 2007, nr 10–12, s. 95–125.
- Rotkiewicz M., Latek A., *Maria Germanówna i początki koszykówki kobiet w Polsce (do 1939)*, „Sport Wyczynowy” 1995, nr 3–4, s. 71–86.
- Rotkiewicz M., *Rozwój sportu kobiet w Polsce okresu międzywojennego*, „Sport Wyczynowy” 1979, nr 3–4, s. 3–21.
- Schútova J., Waic M. (red.), *Tělesná výchova a sport žen v českých a dalších středoevropských zemích*, Národní muzeum, Praha 2003.
- Woltmann B., Gaj J., *Sport w Polsce 1919–1939*, Oddział PTNKF, AWF w Poznaniu, Gorzów Wlkp. 1997.

Czech Handball and Women's Team Handball in Poland in the Years 1925–1939

Abstract

The beginnings of Czech handball in Poland fell on the mid-twenties of the 20th century. In the years 1925–1937 Czech handball gained popularity in Poland. Such factors as, e.g. development of sports infrastructure, education of sports instructors, development of organizational structures of women's sports and activities of Polish and district sports associations involved in sports games, were very important for development of women's Czech handball in Poland. An important element in raising the sports level was organization of Polish championships in Czech handball and tournaments at the level of local district associations.

Another factor affecting development of women's Czech handball were contacts and sports competitions at the international level. The fact that Czech handball was included in the programme of the World Women's Games was also commendable. Polish national team, apart from Czechoslovak and Yugoslav national teams, was among the best teams in the world. Officials of Polish Handball Association passed a resolution in 1937 of abandoning championship tournaments in Czech handball and introducing women's team handball instead.

Keywords: women's sports, Czech handball, handball, the 2nd Republic, Women's World Games.